УДК 332.33:63

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ФОРМУВАННЯ АГРОЛАНДШАФТІВ у ринкових умовах на прикладі АР Крим

Анна РОГОЗЕНКО,
аспірантка
Національного університету
біоресурсів та
природокористування України

ОЦІНЕНО ЕКОЛОГІЧНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ У КРИМУ. ПРОАНАЛІЗОВАНО СТУПІНЬ НЕГАТИВНОЇ ДІЇ ДЕГРАДАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО. ВИЯВЛЕНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ СУЧАСНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ У РЕГІОНІ НЕ ВІДПОВІДАЮТЬ ПРИНЦИПАМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.

Стан агроландшафтів в АР Крим за останні десятиріччя суттєво погіршився і набув загрозливого характеру. Основні причини деградації та зниження продуктивності агроландшафтів — водна й вітрова ерозії, недотримання екологічних вимог у використанні сільськогосподарських земель. Нинішнє використання земельних ресурсів Автономної Республіки Крим загалом не відповідає вимогам раціонального природокористування. Майже на всіх освоєних територіях спостерігається порушення якісного складу земель.

Роздержавлення сільськогосподарських підприємств і створення нових агроформувань здійснювалися без відповідного землевпорядного обгрунтування — роботи із землеустрою були майже зупинені. Внаслідок порушено межі сільгосппідприємств, сівозмін, у структурі посівних площ домінують просапні культури, які зумовлюють ерозійні процеси (водна і вітрова ерозії та їхня дія), що є причиною екологічного розбалансування агроландшафтів. Така ситуація полярно змістила пріоритети у сфері використання та охорони земельних ресурсів, які грунтуються на сьогоденній економічній вигоді без урахування екологічних вимог землеустрою.

Нинішній екологічний стан агроландшафтів Криму потребує мотиваційно-стимулюючих чинників для формування екологоорієнтованого сільгоспвиробництва, тобто системи нових економічних регуляторів екологічного спрямування — активізації інвестиційної діяльності з введенням землі в економічний оборот, запровадження пільгового кредитування для товаровиробників, які працюють із ресурсозберігаючими технологіями і здійснюють природоохоронні захо-

ди, введення штрафних санкцій для землевласників, що створюють передумови для розвитку деградаційних процесів тощо.

Питанням проведення моніторингу земель та еколого-економічної оцінки формування агроландшафтів присвячені роботи С.Ю. Булигіна, Д.С. Добрячка, А.Г. Ніщинського, Б.С. Прістера, О.О. Созінова, А.Я. Сохнича, А.М. Третяка та інших. Ці ж вчені досліджували інтенсивність розвитку ерозійних процесів, їх наслідки, вплив кліматичних, ґрунтово-геологічних та просторових чинників на розвиток екзогенних процесів.

Мета статті — проаналізувати та дати еколого-економічну оцінку стану агроландшафтів АР Крим, дослідити рівень негативної дії деградаційних процесів регіону та їх вплив на сільськогосподарське виробництво, а також запропонувати шляхи вдосконалення землекористування.

Екологічний стан землекористування рекомендується оцінювати на основі негативної дії деградаційних процесів, а саме: водної, вітрової ерозії та їх сумісної дії. Водна та вітрова ерозії відносяться до найзагрозливіших чинників, які суттєво знижують продуктивну спроможність земельних ресурсів. Ці явища негативно впливають на екологічну збалансованість агроландшафтів [7].

Агроландшафти мають чітко виражену регіональну особливість. Розподіляють сільськогосподарські угіддя, в тому числі й орні землі, за крутістю схилів. Найнебезпечніші для орних земель ухили більше 3°, для довгих схилів — 1°–3°. Зазначене особливо притаманне для степової зони, до якої відноситься і значна територія Криму. Тут до 10 % орних земель знаходиться на схилах крутістю більше 1°. Вони мають потенційні передумови для розвитку процесів водної ерозії.

У таблиці 1 представлена характеристика сільськогосподарських угідь за ступенем змитості та сумісної дії водної і вітрової ерозії.

У регіоні є наслідки і вітрової ерозії. Характеристика дефляційно-небезпечних і дефляційних сільськогосподарських угідь представлена в таблиці 2.

Найбільша площа дефляційно-небезпечних сільськогосподарських угідь розміщена у Первомайському — 91,7 %, Чорноморському — 88,9 %, Сакському — 86 %, Красногвардійському — 83,3 %, Роздольненському — 82,7 % та інших регіонах — від 64 % до 79 % площі. Найбільшого впливу вітрової ерозії зазнають сільськогосподарські угіддя в Чорноморському районі — 24,3 %, Роздольненському — 18,5 %, Совєтському — 10,8 %, Красногвардійському — 10,8 % , ці ж райони найбільше потерпають від сумісної вітрової та водної ерозії.

Отже, нинішній екологічний стан землекористування у Криму насторожує — адже водна та вітрова ерозія знижують запаси гумусу, погіршуючи структуру ґрунтів. Спостерігається інтенсивне засмічення угідь щебенем та камінням, а також засолення і заболочення. Ці процеси зумовлені високим рівнем розораності сільськогосподарських угідь — у степовій зоні вона становить 81 % — 95 %, а у передгірській — 40,5 %; розміщенням просапних культур на схилах з ухилом більше 3°; розміщенням границь полів, лісосмуг і доріг без врахування факторів рельєфу, відсутністю спеціальної протиерозійної техніки для впровадження ґрунтозахисних технологій.

Економічний стан землекористування досліджуваного регіону рекомендується визначати на підставі порівняльного аналізу показників використання земельних ресурсів з показниками економічної оцінки земель, бонітування ґрунтів та грошової оцінки [1, 2]. Доцільно цей аналіз здійснювати в розрізі сільськогосподарських угідь (рілля, багаторічні насадження, сіножаті та пасовища).

Проаналізувавши дані економічної оцінки за валовою продукцією орних земель станом на 01.11.1987 р., виявлено, що Автономна Республіка Крим посідає тринадцяте місце серед регіонів України [3, 4].

Таблиця 1

СТУПІНЬ ЗМИТОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ ТА СУМІСНА ДІЯ ВОДНОЇ ТА ВІТРОВОЇ ЕРОЗІЇ В АР КРИМ

Ступінь змитості	Площа, тис. га	% від загальної площі	Крутизна схилів	Сумісна дія вітрової та водної ерозії	
				Площа, тис.га	%
Слабозмиті	138,1	7,4	1° — 3°	–	–
Середньозмиті	63,2	3,4	3° — 5°	–	–
Сильнозмиті	21,3	1,0	5° — 7°	–	–
Розмиті	2,7	0,3	>7°	–	–
ВСЬОГО	225,7	12,1	1° — 7° >7°	91,3	4,9

Таблиця 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕФЛЯЦІЙНО НЕБЕЗПЕЧНИХ І ДЕФЛЯЦІЙНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ В АР КРИМ

		слабо		середньо		сильно	
		Площа, га	%	Площа, га	%	Площа, га	%
1.	Дефляційно-небезпечні, в тому числі	769913	41,3	611356	32,8	9706	0,5
	Дефляційні	127119	6,8	11672	0,6	2905	0,1

Порівнюючи зазначені дані з показниками бонітетної оцінки, яка була проведена в 1993 році, встановлено, що за середнім балом бонітету ґрунтів (з екологічним коефіцієнтом) цей регіон посідає вісімнадцяте місце. Вочевидь, в землеробську галузь було вкладено додатковий капітал, який дозволив поліпшити економічні показники — регіон за валовою продукцією рослинництва вийшов на 13 місце. Це позитивна тенденція, оскільки економічні показники відносяться до нестабільних, суттєві коливання яких значною мірою залежать від природних факторів (тепло, зволоження).

Щоб визначити теперішній економічний стан землекористування, необхідно порівняти відповідні показники виробництва валової продукції сільського господарства, в тому числі й рослинництва за останні три роки. Отже, аналіз питомої ваги регіонів у виробництві валової продукції сільського господарства показує, що АР Крим за цим показником посідає 16, в тому числі в рослинництві — 22 місце [5].

Таким чином, економічний стан землекористування значно нижчий, ніж показники продуктивної спроможності, тобто даних бонітетної оцінки ґрунтів та показників загальної економічної оцінки орних земель за валовою продукцією.

Аналізуючи показники нормативної грошової оцінки 1 га сільськогосподарських угідь та показники виробництва валової продукції рослинництва на 1 га ріллі [4], встановлюємо, що показники продуктивності 1 га ріллі в Криму найнижчі, а порівняно з середнім по Україні становить близько 60 відсотків.

Основні причини невтішного економічного стану сільськогосподарських землекористувань такі:

- у наявності — велика кількість і значна площа невитребуваних паїв; вони не використовуються або використовуються без відповідного обліку та контролю;
- недостатньо структуризовані земельні угіддя; недостатній розвиток різних форм господарювання;
- низька продуктивність праці в рослинництві;
- значна кількість самозахвату земельних ділянок, які не підлягають контролю і обліку їх використання [6].

Висновки

Інтенсивні ерозійні процеси, дегуміфікація, засолення, заболоченість, підйом ґрунтових вод в зоні Північнокримського каналу постійно понижують потенційну родючість ґрунтів, призводять до загрозливої екологічної ситуації на півострові. Якщо не виправляти становище, то слід чекати екологічної катастрофи.

Зазначеним у статті проблемам поки що мало уваги приділяють і науковці, і практики. Треба активніше формувати екологічно збалансовані агроландшафти — це важливо за ринкових умов господарювання. Інакше втрачатимемо продуктивність сільгоспугідь.

Багато аспектів еколого-економічного спрямування є спірними, потребують подальшого обґрунтування у процесі трансформації земельних відносин.

Разом з тим в умовах здійснення земельних перетворень, розвитку різних форм власності на землю, змін у сучасних економічних відносинах удосконалення потребують методологічні й методичні положення та нормативи природоохоронних заходів. Надалі треба вдосконалити регулювання водно-ерозійних процесів диференційованим адаптуванням системи землекористування до ґрунтово-ландшафтних чинників.

Література

1. Добряк Д.С. Розвиток методології ресурсної грошової оцінки земельних ділянок в ринкових умовах/ Добряк Д.С., Вітвіцька В.М.// Землеустрій і кадастр. — 2009. — №1. — С. 3-10.
2. Добряк Д.С. Особливості формування ринкових земельних відносин в Автономній республіці Крим. / [Добряк Д.С, Жагорніков Є.К., Пальчиков М.Ф., Вітвицька В.М.] // Землеустрій і кадастр. — 2005. — № 2. — С. 3-10.
3. Экономическая оценка земель Украинской СССР. — К.: Укрземпроект. — 1988. — 24 с.
4. Экономическая оценка земель Крымской области Украинской СССР. — Укрземпроект Крымский филиал. — Симферополь. — 1980 г., инв. № 27/739. — 418 с.
5. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2009 р./ Держкомстат України. — К., 2009. — 366 с.
6. Третяк А.М., Другак В.М. Наукові основи економіки землекористування та землевпорядкування. — К.: ЦЗРУ, 2003 — 337 с.
7. Чумаченко О.М., Мартин А.Г. Еколого-економічна оцінка втрат від деградації земельних ресурсів (на прикладі земель сільськогосподарського призначення): Монографія. — К.: Видав-во ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2010. — 210 с.